

Nr 16.

Ankom till riksdagens kansli den 28 maj 1920 kl. 4 e. m.

*Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 16,
i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl.
Maj:t angående kronans upplätelser till bergsbruket av
skogar inom Hedemora socken.*

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 313, har herr Olsson i Golvvasta m. fl. hemställt, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt verkställa utredning angående behörigheten av kronans upplätelser till bergsbruket av skogar inom Hedemora socken i Kopparbergs län, samt att, därest utredningen därtill skulle giva anledning, vidtaga åtgärder i syfte att ifrågavarande skogar, i den mån de äro för hemmanen inom socknen behöfliga, må komma dessa hemman till godo».

Motionen.

I fråga om motiveringen av denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande över motionen från kungl. kammarkollegium, som bl. a. anfört följande:

»Den i motiveringen till förevarande motion omförmälda skogstrakten Skånmarken har jämlikt kungl. kungörelsen den 4 februari 1811 blivit skattlagd till ett hemman Skånmarken om $1\frac{1}{80}$ mantal, vilket hemman därefter genom kollegii skatteköp den 24 maj 1830 försålles till ägarna av Vikmanshytte och Turbo bruk och dessa bruks framtida ägare.

Huruvida genom nämnda eller andra i motionen vidrörda upplätelser av liknande slag Hedemora sockenmäns rätt blivit träd för nära, är kollegium nu icke i tillfälle att bedöma. Skulle emellertid så hava skett, synes billigheten tala för, att sockenmännen av kronan i någon form hållas skadelösa.

Kollegium har förty icke något att erinra emot, att den av motionären föreslagna utredningen verkställles.»

Utskottet.

Utskottet kan ej undgå att i likhet med motionären uttala och understryka, att »så lagligen som vederbort icke tillgått» vid åtskilliga tillfällen, då kronan tilldelat bruken krono- eller allmänningeskogar som understöd för driftens upprätthållande, eller då sedermera nämnda skogar genom skatteköp försålts till brukens ägare. Hela denna fråga om rekognitions-skogarna och skatteköpen har ju under åtskilliga år varit föremål för riksdagens uppmärksamhet. Vid innevarande riksdag ha också utom föreliggande motion och en med densamma likalydande motion, nr 203, inom första kammaren väckts ytterligare tre motioner berörande nämnda fråga, nämligen dels nr 197 i andra kammaren av herr Eriksson i Grängesberg angående försättande ur gällande kraft av förordningen den 22 december 1898 om upphävande av rekognitionshemmans oskiljaktighet från de bruk, varunder de lyda, dels två lika lydande motioner, nr 204 i första kammaren av herr Lind och nr 310 i andra kammaren av herrar Hansson i Rättvik och Vennerström angående återförande till kronan av vissa kronodonationer till industrier m. m. Den förstnämnda motionen, nr 197, blev remitterad till andra lagutskottet, som i sitt utlåtande nr 41 hemställt, »att riksdagen i anledning av motionen II: 197 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning snarast möjligt, huruvida åtgärder böra vidtagas för att till kronan återföra rekognitionshemman och till bergshanteringens understöd anslagna skogar samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kan föranleda». Skulle en dylik utredning komma till stånd, bleve denna givetvis avgörande även för frågan, huruvida de spörsmål, som framstälts i föreliggande motion, sedermera böra upptagas.

Utskottet vill emellertid påpeka, att det i motionen åberopade fallet rörande Skånmarken ej synes giva anledning till den uppfattningen, att byamännen i Hedemora socken skulle kunna förvänta någon rätt till denna skog, utöver vad som nu tillkommer dem i fråga om fäbodvallar. I Åbo-kommitténs utredning angående rekognitionsskogarna, dagtecknad den 25 augusti 1919, finnes om denna skog en framställning av följande lydelse (sid. 189—191):

»Redan i slutet av 1500-talet synas bruksanläggningar hava funnits vid såväl Vikmanshyttan som Turbo i Hedemora socken. Genom bergskollegii resolution den 1 juni 1689 utdömdes hamrarna vid Vikmanshyttan, men medgavs bruksintressenterna att behålla hyttan därstädes, dock på villkor att den försörjdes med kol från brukets egna skogar. För Turbo bruk, som under 1600-talet delvis råkat i förfall, utfärdade bergskollegium nya privilegier den 1 juni 1689.

År 1696 anhöll brukspatronen Johan Angerstein, som då ägde dessa bruk,

att en i Hedemora socken belägen kronoallmanning, kallad Skånmarken, måtte upplåtas till bruket.

I anledning därav uppdrog bergskollegium den 23 april 1696 åt landshövdingen Gripenhielm att låta kartlägga allmanningstrakten och vid tinget rannsaka om dess beskaffenhet. Lantmätaren J. A. Torslund upprättade därpå år 1698 en karta över Skånmarken, och vid häradsrätten verkställdes undersökning om skogens egenskap av allmanning.

Vid denna undersökning yrkade jordägarna i Jälkarbyn, Norrhyttan, Västanå, Vikmanshyttan, Byggingen, Vretbo, Byn med Tjärnan och Holmbo i Finsta fjärding av Hedemora socken, att hela Skånmarken måtte förklaras vara deras byaskog. Under återopande av bestämmelserna i 1683 års skogsordning förklarade häradsrätten i dom den 21 september 1707, att all den skogsmark, som låge dessa byar och hemman närmast, skulle vederbörligen revas och hemmanen därav tillskiftas erforderligt fyllnadsanslag i skog, men att den övriga marken skulle förbehållas KMt och kronan under allmänningens rätt. Genom lagmansrättens dom den 30 september 1708 förklarades emellertid, att Skånmarken av ålder varit en kronoallmanning, vilket lagmansrätten funne ådagalagt, bland annat därav, att invid och omkring dessa byar ostridigt funnes avvitttrad byaskog. Denna dom vann laga kraft.

På ansökan av byamännen fann KMt den 7 oktober 1742 skäligt återställa försutten klagotid emot lagmansrättens dom. Sedan byamännen därpå hos Svea hovrätt överklagat domen, prövade hovrätten den 9 juni 1755 skäligt fastställa lagmansrättens dom. Hovrättens dom överklagades ej.

Sedan skattläggning och taxering till rekognitionsavgift ägt rum å Skånmarken, anlog bergskollegium genom resolution den 24 september 1709 skogsstrakten till understöd för Vikmanshytte masugn, dock att de, som av ålder därå haft ängsröjningar och fåboddar, såsom Sprättbo, Jälbo, Norrhyttan och »de vid Skaanen», skulle vid deras obehindrade nyttjande bibehållas men utan rätt att göra flera intagor eller åverka skogen.

I och för reglering enligt kungl. kungörelsen den 4 februari 1811 verkställdes bergmästarundersökning å rekognitionsskogen den 2 juli 1814. Därvid antecknades, att på allmanningen funnes fem fåbodsställen, nämligen Skån, Norrhyttan, Tjärn, Jälbo och Sprättbo. Dessa begagnades av 36 delägare, men då ingen av dem var tillstädes vid förrättningen, kunde det ej utrönas med vad rätt fåbodarna innehades. Den årliga koltillgången från brukens egna skogar och allmanningen beräknades motsvara $2,654 \frac{2}{3}$ stavrum ved. Behovet av virke för brukens tillverkning, för dess landbönder, dagkarlar och arbetare, för bruksbyggnaderna samt för de 36 fåbodlagarna beräknades motsvara $3,967 \frac{2}{3}$ stavrum, därav 27 stavrum för fåbodlagarna. Då alltså brist uppkom i brukens virkesbehov, kunde förrättningsmännen ej annat än tillstyrka bruksägarens företrädesrätt till Skånmarkens inlösen.

Bergmästarundersökningen underställdes kammar- och bergskollegierna. Av kammaradvokattfiskalämbetet anmärktes, bland annat, att skogsavräkningen för de fem fåbodlägenheterna endast utsatts i visst stavrum ved, vilket ej innefattade en sådan bestämning av rymd, som ändamålet med undersökningen fordrade.

I utslag den 26 januari 1819 funno emellertid kollegierna skäligt fastställa

undersökningen och förklarade rekognitionsskogen vara för bruksrörelsen nödvändig och bruksägaren berättigad att efter skedd taxering lösa densamma till skatte. Kollegierna ansågo den av advokatfiskalsämbetet åsyftade åtgärden beträffande skogsavräkningen för fäbodställen onödig, enär — enligt den av bergmästaren beräknade skogsavkastningen av $\frac{1}{2}$ stavrum ved per tunnland — för de 27 stavrum ved, som blivit fäbodställen tillerkända, erfordrades en skogsrymd av 54 tnl.

Skattläggning av rekognitionsskogen ägde därpå rum år 1823, och bildades av densamma ett hemman Skånmarken om $\frac{2}{3}$ mtl. I detta hemman ingingo ej några odlade lägenheter.

Den 23 november 1829 avgjordes skattlägningsärendet av kammarkollegium. Hemmanet beräknades omfatta 1,405 tnl. 14,125 kpl. fullgod skog samt mossar uppskattade till 6 tnl. 23,251 kpl. fullgod mark eller tillhopa 1,412 tnl. 5,376 kpl. Härifrån skulle avgå fäbodarnas skogsbehov med 54 tnl., varefter återstode 1,358 tnl. 5,376 kpl. fullgod mark, som efter beräkning av 1,200 tnl. per mantal svarade emot $1\frac{1}{8}$ mtl. Men enär fäboddelägarna å skogen ägde oinskränkt mulbetesrätt, ansåg kollegium skäligt nedsätta mantalet till $1\frac{1}{50}$ mtl. Någon kronotionde fann kollegium ej kunna åsättas hemmanet, enär detsamma saknade såväl åker som äng. Genom kammarkollegii skattebrev den 24 maj 1830 försålde därpå hemmanet till ägarna av Vikmanshytte och Turbo bruk och dessa bruks framtida innehavare.

Rörande dispositionen av den fäboddelägarna tilldelade skogsavräkningen om 54 tunnland träffades den 14 april 1830 emellan bruksägaren och fäboddelägarna överenskommelse, att någon utbrytning av skog för fäboddelägarna icke skulle ske, därest dessa finge »hädanefter som hittills övligt varit» å skogen taga sitt behov av byggnadsvirke för »de nödiga husens byggande och underhållande samt stängsels fång till vallarnas hägnande jämte vedbrand». Och skulle bruksägaren på dessa villkor för alla tider övertaga nyttjande och dispositionsrätten av de för fäbodarna anslagna 54 tnl. skogsmark. Avhandlingen därom ingavs till 1831 års vörting med häradsrätten i Hedemora socken. Och stadfästes densamma av häradsrätten den 7 oktober 1831.»

Av denna utredning framgår med all tydlighet, att i detta fall är äganderättsfrågan lagligen avgjord och hovrättens 1755 fastställda dom ej överklagad. Vidare framgår, att Skånmarken förklarats av ålder hava varit en kronallmänning och att »invid och omkring dessa byar ostridigt funnits avvitråd byaskog».

De av motionären anförda fallen från Bollnäs socken, där socknemännen återfått skogar, som upplåtits till Katrinebergs och Svartnäs bruk, äro icke heller analoga med fallet Skånmarken. I fråga om Katrineberg förklarade ägodelningsrätten 1838, att Katrineberg icke hade äganderätt till nämnda skog, vilket ock genom utslag fastställdes av Kungl. Maj:t 1839; och i fråga om Svartnäs är att märka, att Bollnäs socknemän gjorde sina anspråk gällande innan Svartnäs bruk 1869 genom skatteköp

erhållit äganderätten till övriga för brukets räkning upplåtna skogar, och att skogar å Bollnäs allmanning sålunda icke genom skatteköp blivit till bruket försålda.

Då för övrigt motionen synes vara byggd på antaganden och då exemplet i fråga om Skånmarken ej är ägnat att tala för att dessa antaganden kunna styrkas samt då, såsom redan påpekats, den av andra lagutskottet tillstyrkta motionen kan sägas i viss mån beröra även dessa förhållanden, får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion, nr 313, icke må till någon andra kammarens åtgärd föränleda.

Stockholm den 28 maj 1920.

Å utskottets vägnar:

OSCAR CARLSTRÖM.

Närvarande: herrar *Carlström*, *Sundling*, *Karlsson* i Vätö*, *Svensson* i Långelanda, *Johansson* i Hässlås*, *Ryberg*, *Ericsson* i Malmö, *Edsbäcker** och *Olsson* i Mora.

*Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Olsson* i Mora.